Музаннар Л. М.,
аспірантка кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КРАСНОМОВСТВО В АРАБСЬКОМУ ОРАТОРСЬКОМУ МОВЛЕННІ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Анотація. Статтю присвячено огляду історії формування та розвитку красномовства в арабському ораторському мовленні. Подано специфіку функціонування арабської риторики, починаючи з найдавніших часів і до сучасності. Виокремлено специфічні риси бачення риторики в дослідженнях учених Заходу та Сходу. Автором досліджено та проаналізовано як класичні, так і сучасні доробки щодо проблеми красномовства арабів.

Наука про красномовство на теренах арабського світу стала ядром існування арабської мови разом із поширенням ісламу. Базовими елементами арабської риторики є: 1) стилістика (ma ān); 2) фігури мови (bayan); 3) стилістичні фігури, «прикраси» (badī). Вони стали основними компонентами аналізу для філологів.

Іще в доісламську епоху слово мало сакральне значення для арабів, тому красномовні люди мали високий статус у тогочасному суспільстві. У класичну добу риторика та доісламська поезія стали ключовими об'єктами дослідження для класичних філологів. Згодом напрацювання вчених переросли в масштабний корпус для досліджень риторики та специфіки коранічних текстів. Так, науковці починають досліджувати мовну тропіку (majāz), зокрема небувальне, переносне значення слова. На той час побутували дві основні течії в риторичі: 1) суто літературна; 2) суто схоластична. Серед найвизначніших творів з риторики на той час можна назвати доробок Ibn al-Mutazz Kitāb al-Badī, де автор уперше окреслив хронологічні межі формування принципів риторики.

У своїй праці Asrār al-Balaghā Abd al-Qāhir Al-Jurjānī надав детальну класифікацію різним стилістичним засобам та фігурам, зокрема тропу majāz mursal, що базується на суміжності понять, а також схарактеризував такі мовно-стилістичні явища, як метонімія та перифраз, в основі яких лежить приховування реального змісту речей шляхом використання інших мовних одиниць. Цей же автор виокремлює семантику як інтегральну дисципліну в межах риторики, а також формує теорію системності композиції тексту (nazm), тобто специфічне розташування слів у реченні.

Значна зацікавленість специфікою текстового аналізу не могла не призвести до активізації уваги дослідників до письма. У зв'язку з цим відбувається процес розмежування риторики і красномовства. Таким чином, риторика отримує особливий статус, незалежний від красномовства. Вже у XX столітті арабські вчені робили спроби віднайти грецький вплив в арабській риторичі, хоча й донині серед науковців точаться суперечки щодо цього питання.

Ключові слова: риторика, красномовство, стилістика, стилістичні фігури, синтаксис, текст.

Постановка проблеми. У давній західній філологічній традиції риторика вважалася одним із трьох видів дискурсу та складником системи освіти на Заході, особливо це стосується

античної доби. Тоді як в арабському культурному середовищі риторика (ilm al-balāghah) стала ядром арабської мови разом із появою ісламу. Її три складники – ma ān (стилістика), bayan (фігури мови) та badī («прикраси», стилістичні фігури – стали ключовими елементами аналізу для арабських філологів.

Побутує ще й інший термін – fann al-khatāba – термін, що використовується, коли йдеться про зарубіжну риторичну традицію, незалежну від релігії [1, с. 20]. *Актуальність* цієї наукової розвідки зумовлена важливістю глибинного аналізу наукових надбань класичних арабських філологів, а також порівняння їхнього бачення особливостей класичної риторики з баченням представників західної риторичної традиції. Для цього автором було вивчено та проаналізовано низку класичних та сучасних наукових розвідок, присвячених цій темі: праці класичних арабських авторів – аль-Джагіза, аль-Фарабі, ібн-Кутаби, ібн-Муатаза, ібн-Рушда (Аверроеса) тощо, а також сучасних арабських, вітчизняних та зарубіжних дослідників: Х. Самуда, аль-Аскарі, аль-Хатимі, абу-Діба, С. Боунбеккера, І. Фільштинського, Б. Шитфар, Л. Кларк, С. Бороумана та інших.

Мета цієї статті полягає в більш детальному та глибокому аналізі арабської риторики в діхронічному розрізі з боку як сучасних арабських авторів, так і зарубіжних дослідників східного красномовства.

Виклад основного матеріалу. Відомий вітчизняний арабіст І. Фільштинський у своїй спільній праці з Б. Шитфар «Очерк арабо-мусульманской культуры (VII – XII вв.)» [2, с. 225] зазначає, що культ слова в арабо-мусульманській словесності відіграв величезну роль, витоком його були доісламські часи. Араби вже в ті давні часи пишалися своїм красномовством, адже, на їхнє переконання, слово мало сакральне значення та захищало їх від «злого ока». Тому в тодішньому суспільстві високо цінувалися красномовні люди, зокрема поети, які мали численні почесні при дворах халіфів. Такі поети вірили у свою винятковість та змушували в це повірити і своє оточення. Але якщо в доісламську епоху слово цінувалося за його емотивну функцію, то в пізніші часи воно набуло критерію логічності за всіма законами розуму та логіки. На цій основі сформувався один із законів красномовства, згідно з яким мистецтво слова поєднує довершеність думки та вишуканість форми [2, с. 227].

Поняття «красномовство» (арабс. balāghah), на думку середньовічних арабських теоретиків літератури, передбачає стрункість та логічність композиції твору, а також уміння висловлювати свої думки фігурально [2, с. 226].

Арабський термін balāghah охоплює не лише поняття «красномовство», але й ширший спектр знань про мову, а саме такі терміносистеми: риторика, красномовство і faṣāḥah (чистота і вдоско-

налення мови). Цей термін (*balāghah*) набув поширення ще з часів доісламської доби і стосувався стилістих та лаконічних висловлювань з метою підвищення комунікативної ефективності. Арабський дослідник з Тунісу Х. Самуд вважає, що етимологія поняття *balāghah* стосується як процесу досягнення цієї ефективності, так і ефекту (результату) [3, с. 100–113]. Арабська лінгвістична традиція пов'язує згадане поняття (*ilm al-balāghah*) здебільшого з культурно-релігійними надбаннями ісламу, тоді як етимологія цього поняття на Заході набуває іншого забарвлення, а саме: «термін, пов'язаний із політичними поняттями та діалогом» [4, с. 243].

Уже згодом, починаючи з IX століття, доісламська поезія та риторика стали важливим об'єктом у дослідженнях класичних арабських філологів, теологів та граматистів, адже таким чином ці дослідники намагалися зберегти коріння своєї давньої традиції та звеличити її, аби протистояти культурному підризу з боку новоствореної ісламської цивілізації. Згодом ці спільні зусилля окремих дослідників переросли в масштабний корпус для досліджень із писемності та риторики. Паралельно з цим створювалися арабські богословські школи, основною діяльністю яких була інтерпретація та пояснення Священного Письма мусульман. Більшість послідовників таких шкіл вірили в чистоту та неповторність Корану (принцип *Ṣirfah*), хоча серед учених тієї доби все ж точилися суперечки стосовно специфіки тлумачення (семантики) та форми (стилістики) коранічних текстів.

Ця проблематика стала ключовим концептом з теорії арабської риторики та культури в ті часи. Можна сказати, що активні дослідження специфіки Ісламу сприяли підтримці культурної ідентичності арабів, а також зародженню герменевтики образного стилю та більшому розповсюдженню книжкової продукції. Відомий арабський філолог, основоположник арабської літературної критики Аль-Джагіз (*al-Jāhiz*) вихваляв книгу за її доступність, зазначаючи, щоб книгу «читали всюди, вивчали завжди», допоки вона є «недорогою і доступною» [5, с. 471]. Це означає, що читання книг і розуміння їхнього змісту ставить конкретні вимоги до риторики, перетворюючи її на одну з основних царин дослідження в тогочасній лінгвістичній традиції.

Дихотомія наукових досліджень цього періоду не могла не позначитися на природі та напрямках арабської риторики (*ilm al-balāghah*). За словами аль-Джагіза, «значення мають міститися на основних та периферійних шляхах» [8, с. 354], привертаючи основну увагу дослідника. У той період арабські філологи, зокрема Abu Ubayda, Ibn Qutabah, досліджують тропіку арабської мови (*majāz*), тобто переносні значення слів або виразів, які вживаються заради увиразнення мовлення. Ці вирази спочатку тлумачилися, як «девіації від норми, яких слід дотримуватися» (Abu Ubayda). Ibn Qutabah в одній зі своїх праць також згадує про тропи в арабській мові (*majāzāt*), які базуються на принципах суміжності, перифраз, еліпсиса та синтаксичному перенесенні. Подібні тропи були необхідні авторам, аби пояснити, витлумачити складні мовні явища небуковально, а через притчі, каламбури, загадки для спрощення сприйняття адресатом сказаного. Ishāq bin Ibrāhīm bin Wahab, арабський дослідник, зазначає, що через надлишок слів араби «вдалися до використання метафори», тобто використання іншого слова для вираження значення, за словами арабського філософа al-Fārābī [9, с. 405]. Таким чином, він окреслює тенденцію до переходу від буквального то тропічного (фігурального) значень [9].

Дослідження буквального та фігурального значень слова або виразів поширювалося не лише на рівні коранічного тексту

чи поезії, а на широкий культурний контекст, зокрема на ораторське мистецтво арабів.

Згаданий вище арабський вчений аль-Джагіз наголошує на важливості використання конкретного дискурсу, залежно від того чи іншого мовного середовища, реципієнта та прагматичних цілей мовця. Тому «вміння володіти красномовством складніше за красномовство» [5, с. 162]. На його думку, основним завданням риторики є потреба переконати та вплинути на аудиторію, тобто цілком прагматична ціль. Але ораторське мистецтво – це особливий вид мистецтва, не підвладний усім, бо його «голова – це природа [не штучна], її стовп – це практика, її крила – знайомство з традицією, її орнамент – граматика, а слава – вибір слова» [5, с. 44]. Можна сказати, що головна задача ритора – не просто володіти певною інформацією, але й уміти аргументувати свою думку, поділитися з іншими своїм розумінням певного явища [5, с. 43, 76].

Праці аль-Джагіза стали широковідомими та поширеними серед двох тогочасних течій у риториці та красномовстві: 1) суто літературної (Ibn al-Mutazz, Abu Hilāl al-Askarī, Ibn Rashīq, Ibn al-Athīr тощо); 2) схоластичної з усіма притаманними їй стилістичними засобами та фігурами мовлення для надання тексту промов необхідної смислової забарвленості та пафосу заради впливу на аудиторію (Ibn Wahab, al-Bāqillānī, al-Raḏī, al-Sharīf al-Raḏī, al-Qazwīnī, al-Taftazānī тощо).

Серед найвизначніших творів із питань риторики можна назвати працю Ibn al-Mutazz *Kitāb al-Badī*, де автор детально аналізує принципи звертання оратора до своєї аудиторії і стилістичні засоби, які використовує промовець під час таких звертань. Таким чином, автор поринає більше в царину граматичних конструкцій звертання, а не літературної теорії [10, с. 390]. Ця праця стала ніби спробою підбиття підсумків щодо ідей інших вчених: Amr bin al-Alā, Khalaf al-Aḥmar, Yūnus bin Ḥabīb тощо. Праця *Kitāb al-Badī* важлива тим, що автор окреслив хронологічні межі у формуванні принципів риторики, тоді як в аль-Джагіза це питання радше носить міждисциплінарний характер. Тут найбільша увага приділяється особливостям тексту, а не контексту [3, с. 381].

Цікаво, що час появи цієї праці збігся з періодом, коли точилися суперечки стосовно сучасної арабської поезії. Сучасні автори того часу почали активно оперувати різними стилістичними засобами (*al-badī*), зокрема це стосувалося поезії Abū Tamman. Одні дослідники активно протистояли використанню таких стилістичних фігур, вважаючи це неприродним (*al-maṣnū*), тоді як інші обстоювали право авторів на використання різноманітних засобів увиразнення поетичного мовлення, поділяючи ту думку, що це аж ніяк не означає відхід від традиційного канону. Ці суперечки між різними тогочасними критиками й посприяли тому, що в риториці окреслилася тенденція до посередництва та рівноваги. З цього часу стилістичне увиразнення мовлення почало зазнавати ще більшого розвитку та вдосконалення. Автори художніх творів вдаються до імпровізації, а ораторське мистецтво стає окремою сферою наукових досліджень.

Тільки з появою праці al-Qazwīnī *Talḥīṣ al-Miftāḥ*, де *badī* (прийоми увиразнення мовлення) стали невід'ємним елементом науки про риторику та красномовство. До цього ж цей компонент включався в науковий обіг лише спорадично. Крім того, al-Qazwīnī у названій праці включає *al-badī* до складу а) науки про значення слова та його синтаксис (*ma ānī*), б) науки про красномовні вирази (*bayān*).

Abd al-Qāhir al-Jurjānī у своїй праці *Asrār al-Balaghā* надав детальну класифікацію різним стилістичним засобам та фігурам. Зокрема, він детальніше аналізує такий троп, як *maǧāz mursal*, що базується на суміжності понять, а також такі мовно-стилістичні явища, як метонімія та перифраз, в основі яких лежить приховування реального змісту речей шляхом використання інших мовних одиниць. Зрозуміло, що такі тексти не були призначені для поверхневого ознайомлення реципієнтом.

Al-Jurjānī в іншій своїй праці *Dalā'il al-I jāz* [12, с. 262–263] вказує на певне покликання, яке допомагає читачеві розкрити істинний зміст тексту; також автор неабияку увагу приділяє феномену метафори, «таємниці красномовства». Щось подібне автор знаходить в аль-Джагіза про *baūān* – «очевидне, зрозуміле значення для слова або виразу з прихованим змістом». Abd al-Qāhir al-Jurjānī у своїй доктрині виводить поняття психологічної інтеракції за межі загальної риторики.

Якщо такі філологи, як Qudāmāh і Ibn al-Mu tazz, виокремили у своїх працях стилістику як самостійну дисципліну, що «привело до надмірних і зайвих мовних прикрас» [10, с. 46], то al-Jurjānī в уже згаданій праці *Dalā'il al-I jāz* (що стала останнім його доробком) розглядає семантику як інтегральну дисципліну в межах риторики. Окрім цього, автор формує теорію системності композиції тексту (*naẓm*), тобто специфічне розташування слів у реченні.

Згідно з його теорією, зміст тексту формують не окремі лексеми, а синтагми. Адептами теорії Abd al-Qāhir al-Jurjānī стала чимала кількість класичних арабських філологів: al-Rummānī, al-Bāqillānī і al-Khaṭṭābī. Ці автори зробили значні внески в розвиток теорії *naẓm*. Зокрема, al-Rummānī подає власну класифікацію риторики, виокремлюючи 10 підрозділів або категорій у межах цієї дисципліни: порівняння, метафору, гармонійність (стрункість) композиції тощо. Al-Khaṭṭābī, так само як і al-Jurjānī, вбачає в терміносистемі *naẓm* специфічне розміщення слів у конкретній позиції в межах фрази. Abd al-Qāhir al-Jurjānī [11, с. 96] зазначає, що взаємопов'язаність слів у межах фрази є семантичним аспектом, адже «слова є слугами, підлеглими смислу».

Значна зацікавленість специфікою текстового аналізу не могла не призвести до активізації уваги дослідників до письма. У зв'язку з чим відбувається процес розмежування риторики від красномовства. Таким чином, риторика отримує особливий статус, незалежний від красномовства. Цікаво, що Ibn Sinān al-Khaṭṭābī, сучасник Abd al-Qāhir al-Jurjānī, характеризує красномовство, як схильність до «опису та змалювання слів», тоді як «риторика – це опис слів та значень». Abu Hilāl al-Askaṭі зазначав, що «красномовство – це риза оратора, а не промови, яку він проголошує» [14].

Вишуканість та складність риторики як наукової дисципліни спонукала арабських інтелектуалів XX століття (Taha Hussein, Amīn al-Khūlī, Shukrī Ayād та Abd al-Rahmān Badawī) вдаватися до пошуків еліністичного впливу в цій царині, в основі якого лежать коментарі та натяки на грецьких ораторів та філософів. Згадані дослідники витратили чимало зусиль та часу, аби віднайти цей грецький вплив в арабській риториці. Під впливом західної традиції вони оминули увагою індійський та перський вплив [3, с. 75–81; 10, с. 408]. Ще аль-Джагіз у своєму доробку критично зауважував, що еліністична риторика наявна в арабській філологічній традиції значно менше порівняно з філософією. У ґрунтовній праці Бонебаккера *Kitāb Naqd al-Shi'r* зазначається, що наявність грецького впливу занадто мала, аби породжувати якісь дискусії стосовно цього питання, адже «ідеї Арістотеля були чужими для середньовічного мусульманина».

Деякі західні дослідники (Bogtowan, Lea Clark) дотримуються іншої думки стосовно взаємозв'язку та взаємовпливу риторики Заходу та Сходу. Зокрема, побутує думка, що західна риторична традиція зобов'язана визнати вплив ісламських учених (Bogtowan), оскільки саме маври виявили твори Арістотеля після того, як вони були втрачені століттями. Вони перевезли ці праці з собою з Африки до Іспанії у VIII столітті після завоювання Іспанії, яка була під контролем маврів протягом 800 років, аж до Реконкісти у 1492 році.

У період правління маврів центром наукових досліджень в Іспанії став регіон Андалусія [16, с. 368], де й почали вивчати твори Арістотеля у створених навчальних центрах. Піком наукового, інтелектуального та культурного розвитку цього регіону стало X століття, адже на цей період припадає розквіт літератури, мистецтва, медицини, астрономії тощо [15, с. 343]. У цей час праці Арістотеля, зокрема «Риторика», були перекладені з латини на арабську мову. Араби не просто перекладали, але й «узгоджували язичницькі ідеї цих творів із власними монотеїстичними поглядами» [15, с. 346]. Тому багато дослідників погоджуються з думкою, що, якби не зусилля арабів, то праці Арістотеля пішли б у забуття [16, с. 370].

Одним із найвидатніших учених XII століття Ібн Рушд або Аверроес переклав та прокоментував переважну більшість творів Арістотеля, які були відомі арабам [15, с. 353]. Аверроес увійшов в історію науки під ще одним іменем – «Коментатор» [15, с. 344] за його величезний вклад у дослідження та поширення творів Арістотеля, зокрема «Риторика». Ідеї Арістотеля не могли не вплинути на світобачення Аверроеса. Як зазначає дослідниця Lea Clark [16, с. 375], Аверроес, так само як і Арістотель, розглядав риторику як один із ефективних та переконливих інструментів у дискурсі, а логічні міркування та умовиводи – як важливі складники риторики. Ще одне твердження, яке підтримував Аверроес, – логіка та риторика незалежні від ідеології та релігії. Таким чином, арабський учений дотримувався революційних на той час ідей та концепцій, які підривали тодішню офіційну ідеологію, оскільки система цінностей мусульман базувалася на домінантній позиції релігії в суспільстві. На відміну від ісламських доктрин, язичницькі тексти були засновані на тому, що знання формується за допомогою логіки та раціонального осмислення речей [16, с. 371–373].

Аверроесу все ж вдалося у своїй доктрині майстерно поєднати арістотелівську (язичницьку) та ісламську (релігійну) ідеології. Зрозуміло, що поширення таких революційних на той час ідей могло зрости лише на ґрунті релігійної толерантності. Пізніше, починаючи з XII століття, посилюлися ісламські фундаменталістські рухи, що закріпило іслам. У цей період переклади та коментарі Аверроеса почали суперечити основній ідеологічній програмі руху [15, с. 344] й були залишені без уваги. Через це адепти ісламського релігійного фундаменталізму залишаються сам на сам із творами Арістотеля. Однак про переклади Аверроеса згадали пізніше, після Реконкісти, коли католицькі богослови знайшли ці праці й переклали їх на латину [15, с. 354–357].

Із цієї причини, західні вчені дотримуються думки, що внесок Аверроеса в риторику Заходу досить значний, адже його переклади та коментарі слугували інструментом, завдяки якому розвивалася західна риторична традиція [15, с. 354; 16, с. 380]. Брак належної уваги до здобутків Аверроеса на Близькому Сході пояснюється тим, що перекладені ним твори (зокрема, твори Арістотеля) не носили релігійного характеру. Втім, незважаю-

чи на це, доробок Арістотеля останнім часом викликає більший інтерес арабських дослідників.

Арістотелева «Поетика» та «Риторика» спонукали арабського дослідника al-Ḥatīmī проводити наукові розвідки з компаративістики та впливу елліністичної традиції на поезію al-Mutanabbī. Ці спроби представлені у праці «al-Ḥatīmī», яка має назву «al-Risalah al-Ḥatimiyyah». Хоча у своїй статті «Rhetoric and Poetics», представлений у виданні «Encyclopedia of Arabic Literature», W.P. Heinrichs [17, с. 654] зазначає, що «праці Арістотеля залишаються сферою зацікавлень філософів, а не теоретиків літератури» [10, с. 408].

Як доказ подібній специфіці арабської риторики, арабські укладачі підручників із риторики дотепер послуговуються класифікацією моделей риторики, запропонованої такими арабськими вченими, як al-Qazwīnī і al-Sakkākī. У цих підручниках представлено власне арабське бачення методології та систематизації знань із класичної арабської риторики, до яких подаються відповідні приклади та ілюстрації.

Висновки. Починаючи з ХХ століття, деякі представники арабського риторичного дискурсу поновлюють спроби своїх попередників у пошуку зв'язку з грецькою риторикою. Можна сказати, що арабська риторика ХХ століття піднімається на вищий рівень розвитку як протидія злиттю з масовою культурою або модерними течіями сьогодення. Вона характеризується зверненням до традиційних канонів класичної арабської риторики, відродженням одних рукописів та переписуванням інших, а також розширенням тематичного кола досліджень з арабської риторики. Зрозуміло, що далеко не останню роль у цьому відіграло поживлення політичного дискурсу в арабських країнах, загострення деяких політичних проблем, тому й не дивно, що значна кількість ідей та аргументів, які були поширеними в добу Середньовіччя, стали слухними та актуальними в наш час, а саме тому потребують подальших наукових пошуків та досліджень.

Література:

- Halldén P. (2005). What is Arab Islamic rhetoric? Rethinking the history of Muslim oratory art and homiletics. *International Journal of Middle Eastern Studies*, 37, с. 19–38.
- Фильштинский И.М., Шидфар Б.Я. Очерк арабо-мусульманской культуры (VII – XII вв.), М.: Наука, 1971. 277 с.
- Ṣammūd Hammādī. Al-Taḥkīm al-Balāghī inda al-Arab (Arab Rhetorical Thought). 1981; reprinted Tunis, 1994.
- Smyth William. «Rhetoric and Ilm al-Balāgha: Christianity and Islam». *Muslim World* 82. 3–4, (July–October 1992), pp.pp. 242–255. An attempt to compare and to specify difference; it may prove useful to non-specialists.
- Al-Jāhiz. Al-Bayān wa-al-Tabyīn, edited by Abd al-Salām Ḥārūn, 4 vols. Cairo, n. d.
- Al-Jāhiz. Rasā'il (Epistles), edited by Ḥassan al-Sandūbī, pp.p. 119. Cairo, 1933.
- Al-Jāhiz. Al-Ḥaywān, edited by Abd al-Salām Ḥārūn. Cairo, 1969.
- Abū Deeb Kamal. «Literary Criticism.» In *Abbasid Belles-Lettres*, edited by Julia Ashtiany, et. al., pp.pp. 339–387. Cambridge, U.K., 1990. Coverage of literary criticism is provided, with a bias toward formalism.
- Al-Fārābī. Al-Ḥurūf, edited by Muhsin Mehdi, pp.p. 141. Beirut, 1970.
- Bonebakker S.A. «Ibn al-Mu tazz and Kitāb al-Badī». In *Abbasid Belles-Lettres*, edited by Julia Ashtiany, et al., pp.pp. 388–411. Cambridge, U.K., 1990. This reading attempts to explain the significance of the book; it is a careful, well-documented study.
- Al-Jurjānī Abd al-Qāhir. Asrār al-Balaghā (Mysteries of Eloquence), edited by H. Ritter. Istanbul, 1954.
- Al-Jurjānī Abd al-Qāhir. Dala'il al-I jāz. Cairo, 1372 h.; also edited by A. M. Khafājī. Cairo, 1969.
- Bonebakker S.A. The Kitāb Naqd al-Šir of Qudāma b. Ġa -far. Leiden, Netherlands, 1956. The introduction is of some value, as it places the text (original translation) within the context of literary criticism.
- Al-Askārī, Abū Hilāl. Kitāb al-Šinā atayn (Book of the Two Crafts, i.e., Poetry and Prose). p. 14. Cairo, 1971.
- Borrowman S. (2008). The Islamization of rhetoric: IbnRushd and the reintroduction of Aristotle into medieval Europe. *Rhetoric Review*, 27, с. 341–359.
- Lea Clark C. (2007). Aristotle and Averroes: The influences of Aristotle's Arabic commentator upon Western European and Arabic rhetoric. *The Review of Communication*, 7, с. 369–387.
- Heinrichs W.P. «Rhetoric and Poetics.» In *Encyclopedia of Arabic Literature*, edited by Julie Scott.
- Thomas O. Sloane. (2001). *Encyclopedia of Rhetoric*, с. 37–41.
- Melissa Van De Wege. (2013). *Arabic rhetoric: main idea, development, parallelism, and word repetition* A Thesis presented to Eastern Washington University Cheney, Washington.

Muzannar L. Eloquence in Arabic oratory: the history of development and specifics of the functioning

Summary. The article is devoted to an overview of the history of the formation and development of eloquence in Arabic oratory. The specifics of the functioning of Arabic rhetoric from ancient times up to now are presented. Specific features of vision of rhetoric in researches of scientists of the West and the East are distinguished. The author researches and analyzes both classical and modern developments on the problem of Arabic eloquence. The science of eloquence in the Arab world became the nucleus of the existence of the Arabic language along with the spread of Islam.

The basic elements of Arabic rhetoric are: 1) stylistics (ma ān), 2) figures of language (bayan), 3) stylistic figures, «ornaments» (badī). They have become the main components of analysis for philologists. Even in the pre-Islamic era, the word was sacred to the Arabs, so eloquent people had a high status in that society. In the classical era, rhetoric and pre-Islamic poetry became the key subjects of study for classical philologists. It later evolved into a large-scale corpus of research on rhetoric and the specifics of Quranic texts. Scientists, in particular, are beginning to explore the language tropics (majāz) and the non-literal, figurative meaning of the word.

At that time, there were two main trends in rhetoric: 1) purely literary; 2) purely scholastic. Among the most notable works on rhetoric at that time were the works of Ibn al-Mutazz Kitāb al-Badī, in which the author first outlined chronological boundaries in the formation of the principles of rhetoric. In his work, Asrār al-Balaghā Abd al-Qāhir Al-Jurjānī has given a detailed classification to various stylistic aids and figures, where he analyzes in more detail a trope such as majāz mursāl based on the contiguity of concepts.

Furthermore, the author has characterized linguistic and stylistic phenomena such as metonymy and periphrasis, based on the concealment of the real sense of things by the use of other linguistic units. The same author distinguishes semantics as an integral discipline within the rhetoric, and also forms the theory of systematic composition of text (nazm), that is, the specific arrangement of words in a sentence. It is clear that such a keen interest in the specifics of textual analysis could not but have led to a resurgence of researchers' attention to writing.

The process of differentiating rhetoric from eloquence had place. Thus, rhetoric is given a special status independent of eloquence. Already in the 20th century, Arab scholars have been trying to find Greek influence in Arab rhetoric, although controversy still persists among scholars on this issue.

Key words: rhetoric, eloquence, stylistics, stylistic figures, syntax, text.